

smo mi Slovenci. Tisti časi, ko se je mislilo in na vse pretege praktično porabljal, da je namreč hujskalec ter ima debelo črno piko pri visoki vladi, kdor se za narodne pravice oglašá in svoj narod odkritosrčno in dejansko ljubi, tisti časi so — ako Bog dá — po Donavi šli tje doli proti mršavi Turčiji za vselej.“

Amen! — pravimo tudi mi, to je, Bog daj! Misliti bi se smelo, da ravno katoliški škofje ne bi se smeli upirati taki po človečanstvu in državni ustavi popolno upravičeni zahtevi, kajti uže grška beseda „katholikos“ izrazuje občen-na-no (allgemein), pa ne enostranski, a, o. Katoliška cerkev je tedaj vesolna cerkev, katera v svoje naročje sprejema Slovana kakor Nemca, Italijana kakor Francoza itd., ki pa se ne dadó misliti brez veljave jezika, ki ga vsak narod govori. To tudi okrožnica papeža Leona XIII. tako glasno svetu oznanuje.

Žalibog, da je germanizacija tudi nekatere škofje tako ostrupila, da so zamaknjeni v boginjo Teutonijo izgubili zavest narodovih pravic in da jih slišimo govoriti: „die Seelsorger meiner Diocese verstehen deutsch so gut wie slovenisch, es ist daher keine Noth, dass sie anders als deutsch amtiren“.

Radovedni smo po vsem tem, ali bode peticija štajarskih dekanov memo Scylle in Charybde srečno prjadralo do zaželenega cilja. Dobro bi bilo to za druge pokrajine verne in lojalne naše matere Slovenije!

Zgodovinske stvari.

Slovenščina za časa Marije Terezije. *)

Ravno za časa, ko je bilo videti, da je staro-narodnostno življenje avstrijskih Slovanov v obče in še posebno Slovencev popolnem izumrlo, početkom druge polovice 18. veka — ko so edino iz dóbe velikega škofa Hrena ohranivši se slovenske molitvene knjige vzbujale v ljudstvu narodnostni duh, je visoka gospá na prestolu avstrijskem, ljubljena deželna mati Marija Terezija marljivo skrbela, da narodnostnega duha sveti plamen ne ugasne.

V naslednjem razdelku bodemo, govoreči o učnem vprašanji, natančneje pretresavali, kakošna načela so Marijo Terezijo vodila pri snovanji nje državnega zakona za ljudske šole ter, da jej je pri izdelovanji in izvrševanji tega zakona, kakor obče v vseh nje vladnih vprašanjih, pred očmi bilo najvišje načelo državno edinstvo, in sicer takošno državno edinstvo, katero bi imelo svoj izraz in svojo veljavo v tem, da bi po poti šolstva pripoznala se nemščina za državni jezik.

Kolikor je pa z ene strani cesarica-kraljica trdno in neomahljivo držala se cilja edinstvene olike in vzgoje, — cilja namreč, naj bi se povsodi nemščina uvéla za učni jezik, bila je vendar zopet z druge strani praktična gospá, kakor se nam povsodi in vseskozi pokaže, ter po vse prepričana, da se takovo edinstvo doseže le takó, če se posameznim narodnostim ob enem ponudi prilika, da same gojé in gojiti vidijo svoj materinski jezik, kateri je podloga tej višji obči izomiki.

Marija Terezija je zatorej prva obznanila s prestola, da je temelj vsemu nadaljnemu izobraževanju in razvijanju narodov gojitev materinskega jezika.

*) V zadnjem našem listu objavljeni prevod iz knjige pl. Radicsa „Maria Theresia und das Land Krain“.

Marija Terezija je bila, katera je prva ustanovila v naši deželi posebno slovensko šolo na državne stroške; ta elementarna šola je bila namenjena onim otrokom, kateri se niso bili domá naučili nemščine in so se zato imeli tukaj pripravljati za vstop v nemško normalno šolo!*)

Toda ne samo v šolo je uvéla Marija Terezija po državni poti narodnost ter jej je v nji postavila temelj, tudi v uradih ni ona samo prva državno pripoznala, temveč je celó državno vzprijela narodnostno misel.

V tem, ko so v prejšnjih minolih časih, za dóbe mestne in stanovske avtonomije, mesto ljubljansko in stanovi kranjski to ali ono v službi potrebno pisanje dali prelagati na materinsko slovenščino, da bi je tem laže priobčevali národu,**) bila je Marija Terezija prva, katera je po državni poti ukazala dolgo vrsto naredb, tičočih se najrazličnejših oddelkov uprave, izdavat v slovenskem jeziku, med temi so „vojaško popisovanje“ (popis duš), „pravica o razbojnicah“, „plačilo o vožni vina po Šavi“, določba „o splošni razdelitvi sopašnikov“, „zaradi kuge“ itd.

To po Mariji Tereziji uvedeno državno priznanje narodnostnega življa moralo je vzpodbujati tudi dušne sile, v narodu počivajoče, in zatorej tudi vidimo, kako so se te, ob enem pospeševane po občem dušnem gibanji 18. veka, pri nas mogočno začele prikazovati na dan.

Precejšnje število domoljubnih móž, katerih nadarjenost in omika je daleč presežala vsakdanjost, pojavilo se je kmalu, da v duhu časa nadalje razvijajo slovenskega naroda jezik in slovstvo. Tako Marko Pohlin (ki se po krivici odveč psuje), grof Edling, Kumerdej, Japelj, Damascen Deu, Linhart, Vodnik, baron Žiga Cojz, štajarski Slovenec Popović, Korošec Gutsman, Oger Kuzmić — vsi ti so se prikazali in delovali v isti dóbi, kar je dokaza dovolj, da je bilo treba samo izpodbude, in uže so tudi v Slovencih hipoma vstajali obili pospeševalci dušne omike ter razvoja.

Tega delovanja trudoljubivih domoljubov pa Marija Terezija nikakor ni ovérala, temveč jih je za-nje celó rada izpodbujevala, kakor nam kaže poseben slučaj z grofom Edlingom.

In pod nadzorstvom Marije Terezije pisal je nje visoki miljenik, nemški pesnik Denis (pevec Sined) — z ozirom na stare nemške, po ustnem izročilu ohranivše se zgodovinske narodne pesmi: „Ali bi ne bilo mogoče, tudi v naših slovanskih narodih, osobito po Českem, Dalmaciji in Hrvatski ali na Kranjskem tem načinom priobčevanih ostankov iz pesniške starodavnosti zasledovati in najti?***)

In gled! Samo ta opomba je pobudila marljivega Dizmasa Zakotnika († 1793. kuráta v Brausse-u na Šlezkem), da je takoj pričel nabirati najstarejših v narodi po Kranjskem živečih narodnih pesmi, in prav njemu se imamo zahvaliti, da so se nam ohranile njih najstarejše in najlepše, na pr. „Lambergar in Pegam“, „Kralj Matijaž“, „Lipa na starem trgi“ (ali o povodnjem moži), „Lepa Vida“, „Jurij Kobila“ ter mnogo drugih pesem.

*) Dvorni dekret od dne 10. majnika 1777. l. v J. A. barona Helferta knjigi: „Die österreichische Volksschule“ I. str. 474.

**) P. pl. Radics: „Slovenščina v besedi in pismu po šolah in uradih“. Letopis „Matice slovenske“ l. 1879. stran 1. in dalje.

***) Razprava o pesmih Osijanovih I. zvezek. Na Dunaji 1768.

Kakor je bila novi vzlet slovenskega narodovega in jezikovega duhá sè svojega prestola odobraval in pospeševala Marija Terezija, tako je tudi svoji véliki, nepozabljivi cesarici-kraljici v slavo na rakev položil národ kranjski v iskreno zahvalo dehteč venec, spleten iz slovenskih ter nemških pesem — v očiten dokaz, kako je ta mogočna gospá našemu narodu zopet oslobodila jezik in ga usposobila, da mu je moči zdaj občevati v dveh jezicih, v dragih glasovih slovenske materinščine med seboj in z bližnjimi ter daljnimi rodnimi brati, v glasovih nemškega državnega jezika z narodi avstrijskimi, s katerimi je zdaj zopet ozko zvezan bil v veselji in žalosti, a takisto tudi z vsem vélikim národom nemškim, kateremu sta bila za vladanja Marije Terezije izšla Göthe in Schiller in kjer je, poln svetega ognja za najčistejšo človečnost v svoji knjigi: „O glasovih narodov“ za vse véliko in krasno vzprijemljivemu nemškemu narodu pokazal Herder in učil svojcev najlepše praktične porabe vzajemnosti na polji dušnega zblíževanja!

In da tudi pozneje ta Herderjev uk izpolnujejo pesniki slovenski, ter da so svojemu narodu mogli in morejo književne umotvore drugih narodnih pesnikov in pisateljev podajati v slovenski obleki, o tem se ima naš narod slovenski zahvaljevati veliki cesarici-kraljici Mariji Tereziji, katera je sè svojimi modrimi zakoni naš narod pustila vzgajati v nemškem državnem jezici, a ne zatirajoča njega slovenske materinščine, katero je temveč celó državno pripoznala in pospeševala.

Protestantizem in škof Hren.

Po raznih virih spisal Ivan Lavrenčič.

(Konec.)

Zmaga bila je sijajna; da bi bila stanovitna, skrbel je Hren, da se je sveto blagovestje z večjo navdušenostjo in pridnostjo oznanovalo, nego prej, kajti ni se bilo bati, da bi ljudstvo v stare zmote zabredlo, če bode imelo zgledne učitelje. Dobro došli so l. 1596. jezuiti, ki so imeli bodi-si v svojem stalnem kraji v Ljubljani, kakor tudi na deželi vedno mnogo poslušalcev. V izvršitvi prevzvišenega poklica svojega zaostajalo ni tudi svetno duhovenstvo, tem bolj, ker se je odslej za njihovo odgojo in izrejo bolj skrbelo, da ne zamolčim sadú, katerega je obrodilo navdušeno predikovanje; molilo se je z večjo gorečnostjo, z večjim zaupanjem; svete skrivnosti delile in prejemale so se z večim spoštovanjem in sè svetim strahom. Tako je Hren od l. 1816. do smrti svoje 10. svečana leta 1630. birmoval 17562 oseb. *)

Da bi še bolj vnel srca vseh vernih do Najvikšega, spodbujal jih je Hren k zidanju cerkvá. On sam jih posveti 23, v Ljubljani leta 1608. kapucinsko, katero so leta 1817. podrli in današnjo „Zvezdo“ nasadili, 7 let pozneje pa tudi jezuitsko; na deželi je posvetil cerkev sv. Petra v Polhovem gradcu, cerkev sv. Barbare na Savi in druge. Olepšal je tudi stare zanemarjene, tako stolno cerkev sv. Miklavža.

Srečno je tedaj dovršil Hren delo, katerega se je lotil, in sicer cerkvi in narodu na slavo; zato moramo mu biti hvaležni, slaviti ga kot korifeja in svitlo zvezdo na obnebj katoličanstva, kajti obvaroval je pravo vero strmoglavega propada, uže blizo jej protečega pogina

in narodu svetinjo, ki mu je še sedaj najsvetejša. Ža libože, da mu narod ni vseskozi hvaležen, kajti pripisuje mu uničenje literarnega delovanja naših protestantskih pisateljev. Res, da vsak prijatelj naroda sme obžalovati neusmiljeno požiganje slovenskih knjig, a predno Hren obsodi, popraša naj se: kakošen namen so imeli protestantski pisatelji pri spisovanju slovenskih knjig? — kak namen pa je imel Hren pri požiganju? Kaj bi bilo, ako bi protestantizem katolicizem spodrinil?

Res je, in nihče ne more tajiti, da so protestantski pisatelji (Trubar, Dalmatin, Krel in Bohorič) Slovenijo skoro po sedemstoletnem spanji vzbudili; — res je, da so bili početniki novoslovenske pismenosti in da so rešili moč književne delavnosti. Zato smo jim in moramo jim biti hvaležni. So pa li delali iz prave srčne ljubezni do stare matere Slave? Odločno moramo odgovoriti, da ne. Slovenščina bila jim je le pomoček in edino sredstvo za njihove namere, kajti pričeli so slovensko edino le zato pisati, da bi le hitro novo vero razširili.

Ves drug namen imel je Hren pri požiganju slovenske književnosti. Nikakor preganjanje slovenske, marveč le protestantizma, ki so ga slovenskemu narodu silili iz Nemčije. Saj je Hren hotel požgane knjige z novimi, v katoliškem duhu pisanimi nadomestiti. On sam predstavil je evangelije: „Branja in Evangelia na nedelje in praznike zhes zejlu lejtú“, — Kastelec, Čandnik in Mikec pa druge molitvene in podučne knjige, v kojih razširjanje je Hren z veseljem privolil.

Hren nikakor ni hotel slovenske preganjati, marveč obvaroval jo je strmoglavega propada, kajti, če bi bil protestantizem zmagal, inginila bi bila književnost naša, izginil bi tudi jezik slovenski. Tadanje zatiranje narodnih pesmi in germaniziranje po šolah ni moglo nič dobrega obetati; uže v 2. in 3. razredu bilo je učencem strogo prepovedano slovenski govoriti; Nemčija, ki je uže tako vplivala na vojvodino kranjsko, pošiljala je šolam za vodje le trde Nemce, iz česar je jasno kot beli dan, da jim ni bilo za pravo omiko mar, niti narodni jezik povzdigniti na častno mesto, marveč posluževati se ga kot sredstva tako dolgo, dokler bi bilo ljudstvo v naročje protestantizma vrglo in potem popolnem — ponemčilo se!

Nekaterih današnjih narodov ženitovanjski običaji.

8 kultur-historiških obrazcev.

Spisal L. Gojko.

VIII.

Kamčadalci.

Kamčadalci prodajajo svoje neveste za nekolikoletno službo, pa če prav jih prodajajo, vendar jih od hiš ne dajejo kar na vrat na nos, temuč prebito dobro premotré svojih hčerí duševnost.

Če bi Kamčadalec kako devo rad dobil v zakon, kar naravnost ide v hišo, kjer je deklič domá in jame delati, pa nič ne spregovori, da bi povedal, kaj name-rava, temuč zvršuje domača dela in skrbi, da se še posebno odlikuje, samo zato, da bi se prikupil očetu in materi. Pa tudi roditeljema prišlec nič kaj ni na mari, ni vprašajo ga ne, ali bi se rad oženil, če prav časi dela uže več let in res odlikuje se sè svojo pridnostjo. Če ga hči ne mara, zaman je ves njegov trud, zapustiti mora hišo, morda mu ta ali ta gospodar dáde nekoliko služnine, če hoče; če pa je ljub dekliču, pa očeta poprosi, da bi mu dal hčer, a oča o takih prilikah nikoli

*) Glej Valvazor knjiga VIII. str. 672.